

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ НАВИЧОК БЕЗКОНФЛІКТНИХ ФОРМ ВЗАЄМОДІЇ В СИСТЕМІ ПОПИТУ НА ПРОФЕСІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Торба Наталія Григорівна

доцентка кафедри педагогіки, психології та менеджменту
Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України,
кандидатка психологічних наук, доцентка,

м. Біла Церква

torbang@ukr.net

Вступ. В умовах війни порушується базове право людини на освіту, яка перетворюється на об'єкт військової агресії – мішенями стають як учасники освітнього процесу (здобувачі освіти, управлінці, науковці), так і освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти усіх рівнів). Вплив війни на освіту породжує низку гуманітарних і соціальних проблем. Соціальне напруження яке зумовлене умовами воєнного стану породжує збільшення конфліктних форм взаємовідносин учасників освітнього процесу.

Мета, методи і підходи. Організація освітнього процесу у закладах освіти в умовах воєнного стану містить низку конфліктогенів, таких як тривалість та щільність, тілесна присутність в одному середовищі незалежно від ставлень один до одного, особливості встановлення владно-підвладної взаємодії між суб'єктами. Ці соціально-психологічні умови викликають аверсивні стимули, стійкі переживання несправедливості, дезорганізацію свідомості, накопичення напруги, що балансує між конфліктністю та насильством. Це обумовлює важливість розвитку конфліктологічної компетентності учасників освітнього процесу.

Протягом усієї історії розвитку суспільної і наукової думки, особливо починаючи з кінця ХІХ до середини ХХ ст. конфлікти постійно займають одне з центральних місць у вивченні типів соціальної взаємодії (змагання, конфлікт,

пристосування і асиміляція), що потребують трансформації та перетворення. Особлива увага до досліджень у галузі вивчення конфліктів намітилася у другій половині ХХ ст. у роботах зарубіжних соціологів і конфліктологів (К. Боулдінг, Р. Дарендорф, Л. Козер, Е. Мейо, Т. Парсон та ін.), психологів і фахівців з управління (А. Адлер, Е. Берн, М. Дойч, Е. Еріксон, Дж. Р. Скотт, Р. Фішер, З. Фройд, М. Шериф, К. Юнг, У. Юрі та ін.). Основні результати. Педагогічний конфлікт – це об’єктивне протиріччя та протидія, викликані невідповідністю наявного рівня індивідуально-психологічного розвитку та реальної освітньої ситуації, що стали для учасників конфлікту певним соціально-психологічним бар’єром, подолання якого переводить суб’єктів конфліктної взаємодії на більш високий рівень особистісного розвитку. Педагогічний конфлікт – це об’єктивне та суб’єктивне протиріччя, що має власний вимір. Об’єктивне проявляється в тому, що здебільшого суб’єкти освітнього процесу перебувають у ситуації протиставлення, де зіткнення є запрограмованим, оскільки є той, хто навчає, і той, кого навчають. Суб’єктивне – на кожному етапі конфлікту мають місце індивідуальні екстраполяції когнітивного, емоційного, мотиваційно-вольового характеру. Кожна зі сторін конфлікту має власне бачення того, що відбувається, як відбувається, і до чого все це може призвести. Головною відмінністю педагогічних конфліктів є надмірна емоційна напруженість зіткнення, орієнтація скоріше на предмет, ніж на об’єкт, завеликі складності взаємодії в постконфліктній ситуації. Особливо це проявляється в умовах воєнного стану. Останнім часом визначального значення набуває робота з формування та розвитку конфліктологічної компетентності педагогів. У процесі діяльності педагогів нагальною залишається проблема теоретичного, методичного, організаційного та практичного забезпечення конфліктологічної освіти. Проте практичні навички поведінки у конфліктних ситуаціях залишаються недостатньо сформованими. Низький рівень практичного застосування набутих теоретичних знань з конфліктології обумовлює неналежний рівень конфліктологічної компетентності педагогів. Саме тому конфліктологічна підготовка педагогічних спеціалістів є досить актуальною та активно досліджуваною серед сучасних науковців. РОЗДІЛ I 66 Конфліктологічно компетентним можна вважати

педагога, ставлення якого до конфлікту не заважає виявити протиріччя, овоїти та застосовувати форми інтерперсональної взаємодії, що приводить до самоствердження, саморозвитку особистості під час вирішення суперечностей, на противагу уникненню, невизнанню або агресивному нападу. У сучасних умовах висуваються досить високі вимоги до професійної компетентності педагога, що викликано потребами реалізації державної освітньої політики, орієнтованої на реформування й модернізацію галузі освіти. Одним із найважливіших аспектів професійності педагога є його спроможність ефективно й самостійно запобігати різноманітним конфліктним ситуаціям і розв'язувати різноманітні конфліктні ситуації, що виникають в освітньому процесі. Свідома цілеспрямована діяльність педагога із запобігання конфліктам і подолання конфліктів надто важлива, з огляду на те що конфлікти в освітніх закладах впливають на систему моральних норм і цінностей у суспільстві. Конфлікти в освітніх закладах мають властивість «закладати» конфліктний потенціал у самих його учасниках і в тих, хто є свідком конфлікту. Конфліктність особистості виховується, прищеплюється, адже конфліктують ті, хто має бути еталоном поведінки та взаємин. З огляду на це, актуалізується проблема розвитку конфліктологічної компетенції педагога. Проблема формування конфліктологічної компетенції педагогів досліджується у контексті теоретико-методологічних засад дослідження проблеми конфліктів у педагогіці і загальних основ педагогічної конфліктології [4]; управління педагогічними конфліктами [2]; розкриття сутності й причин виникнення конфліктів у педагогічних колективах, способів запобігання їм і розв'язання їх, конфліктологічної підготовки педагогів [1] тощо. Проте у сучасній психологічній науці не існує єдиного підходу до визначення структурних компонентів конфліктологічної компетентності педагога. Сама ж конфліктологічна компетентність розглядається як багатогранний феномен: як структурний компонент комунікативної компетентності (А. В. Дорохова, Л. А. Петровська, Б. І. Хасан), як сукупність якостей особистості, що забезпечують успішне виконання професійних функцій (К. М. Дурай-Новакова, Н. В. Кузьміна, Н. Ю. Кулюткіна, В. О. Сластьонін), як складова соціально-психологічної компетентності

особистості (А. Я. Анцупов, А. І. Шипілов), як складова професійної компетентності (Е. Н. Богданов, І. В. Ващенко, О. І. Денисов, В. Г. Зазикін, І. В. Козич), як умова успішної адаптації на робочому місці (М. І. Христюк), як спеціальна компетентність (Л. М. Цой) [3; 6;]. Під конфліктологічною компетентністю розуміють здатність індивіда конструктивно усвідомлювати всі основні цінності, що взаємодіють у конфлікті, а також елементи конфлікту як цілісного об'єкта, знати умови й закономірності переходу однієї стадії конфліктної ситуації в іншу, прогнозувати майбутню конфліктну ситуацію, конструктивно змінювати ситуацію конфлікту й користуватись конфліктом для досягнення своєї мети з урахуванням як власних інтересів, так і інтересів іншої сторони (Е.М. Богданов, В.Г. Зазикін, 2004; О.М. Савчик, 2006; Л.П. Волченко, 2017). Як зазначають дослідники (А.О. Лукашенко, 2006; А. Чернишов, 2010; Л.П. Волченко, 2017), конфліктологічна компетентність педагога охоплює: 1) знання про причини виникнення конфліктів, їхній розвиток та перебіг, поведінку, спілкування та діяльність опонентів у конфліктному протиставленні, їхні психічні стани тощо; 2) уміння передбачати дії опонентів, їхню поведінку під час конфлікту, прийоми, що використовуються в конфліктній протидії, наслідки конфлікту як для себе, так і для інших; 3) уміння впливати на опонентів, їхнє ставлення, оцінки, мотиви та цілі конфліктного протиставлення; 4) уміння здійснювати профілактику конфлікту, його вирішення на справедливій основі (об'єктивізація, відверта розмова, організація співробітництва тощо); 5) уміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту з урахуванням їхніх особистісних якостей та емоційних станів. Конфліктологічна компетентність формується в процесі опанування знань про зміст конфліктів і конфліктних стосунків. Водночас зазначена компетентність не зводиться тільки до системи знань виключно про конфлікти, а передбачає активний вплив на конфлікти та їх перебіг. Для цього педагог повинен опанувати знання із соціальної психології, а саме: знання про індивідуально-типологічні особливості індивідів, соціальні групи та взаємодію їхніх членів, ціннісно-орієнтаційну єдність групи, стилі керівництва, групові норми поведінки, рольову поведінку, особливості вербального та невербального спілкування. Конфліктологічна компетентність

педагога тісно пов'язана з його психолого-педагогічною компетентністю. Він повинен уміти ефективно використовувати різні психологічні та педагогічні впливи, вміти самотужки вести роботу з індивідами, у яких спостерігається підвищена конфліктність. Конфліктологічна компетентність також охоплює володіння технологіями ефективного, ненасильницького спілкування як на вербальному, так і невербальному рівнях (Г.Е. Крейдлін, 2004; М. Розенберг, 2009; П. Келлет, 2010; С.О. Гарькавець, 2015). Під технологіями ефективного спілкування розуміють такі способи, прийоми та засоби спілкування, що повною мірою забезпечують взаємне розуміння та взаємну емпатію партнерів спілкування. Водночас питання технологічних етапів розвитку конфліктологічної компетенції педагога в системі роботи закладів освіти висвітлено в наукових джерелах недостатньо. Висновки. Подальшими науковими розробками можуть стати доповнені відомі моделі конфліктологічної компетентності педагога (що базуються на знаннях та навичках) ставленнєвим складником, таким як сприйняття індивідом (педагогом) групи, психологічного клімату педагогічного колективу, стилю керівництва; здатності до спонтанності, встановлення довірливих взаємовідносин з людьми, рефлексії. Війна є серйозним викликом для освітян, які відповідальні за створення психологічно безпечного освітнього середовища в складних стресогенних умовах війни. Тому формування та розвиток конфліктологічної компетентності, психологічна підтримка і просвітництво допоможе подолати труднощі, що перешкоджають якісному освітньому процесу та взаємодії безпосередньо в групі чи в онлайн та онлайн форматі.

Список використаних джерел

1. Антонов Г.В. 1 Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2006. 20 с.

2. Антонов Г.В., Іонова О.М. Управління педагогічними конфліктами: методи діагностики конфліктів. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи :

збірник наукових праць. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2005. Вип. 23. С. 3–13.

3. Ващенко І. В. 4 Конфліктологія та теорія переговорів: навч. посіб. К. : Знання, 2013. 407 с.

4. Галузьяк В.М., Холковська І.Л. Педагогічна конфліктологія : навчальний посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. 208 с.

5. Іонова О.М. Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми конфліктів у педагогіці. Духовність особистості: методологія, психолого-педагогічні чинники розвитку компетенцій і навичок фахівців у комплексній системі короткострокового прогнозування попиту на професії в умовах повоєнного відновлення України 69 теорія і практика : збірник наукових праць. Луганськ : СНУ, 2005. Вип. 2 (8). С. 72–85. 6. Козич І. В.

6 Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури : дис. .канд. пед. наук : 13.00.05 / Козич Ірина Володимирівна. Запоріжжя, 2008. 254 с